

HET PROEFSCHRIFT VAN ... MARINA KESSELS: TAAL IN NEGENTIENDE-EEUWS MAASTRICHT

Marc van Oostendorp

In Maastricht worden steeds meer straatnaambordjes tweetalig: behalve een Nederlandse naam vermelden ze ook een Maastrichtse.

Dat is tegelijkertijd wel en niet nieuw: ook in de negentiende eeuw kon je in de stad al tweetalige straatnaambordjes vinden. Alleen stond er toen naast de Nederlandse tekst geen dialecttekst, maar een Franse.

Gedurende de hele negentiende eeuw was Maastricht een drietalige stad, waar het Frans, het Nederlands en het dialect een belangrijke rol speelden. Aan het begin van de eeuw heersten de Fransen over de stad en was hun taal het belangrijkste; aan het einde ervan voelden de Maastrichtenaars zich echte Nederlanders en overheerste het Nederlands in het publieke leven. En al die tijd spraken veel mensen thuis alleen het dialect. De Limburgse cultuurwetenschapper Marina Kessels-van der Heijde schreef een proefschrift over deze roerige periode in de geschiedenis van een bijzondere stad.

Minder streng

Al voordat de Fransen Maastricht in 1794 bezetten, was de invloed van het Frans er groot. De elite sprak Frans, en de mode en het toneel kwamen uit Parijs. Bovendien was de prins-bisschop van het naburige Franstalige Luik een van de bestuurders van de stad. De tamelijk strenge taalwetten die de Franse machthebbers na de bezetting invoerden – en die bepaalden dat al het openbare leven zich in het Frans moest afspelen – vielen in Maastricht dan ook in betere aarde dan in het noorden van Nederland.

Voor de Fransen was taal een belangrijke manier om de eenheid in het rijk te handhaven. Zij zorgden ervoor dat het Frans vrijwel de enige officiële taal was in het onderwijs, de journalistiek, het openbaar bestuur en de uitgeverijwereld. In Maastricht werden ook veel Franstalige boeken gedrukt

die vervolgens naar Luik of Parijs werden gesmokkeld: de regels waren hier nog net iets minder streng dan in het moederland. Uit de privé-archieven van enkele deftige families blijkt dat in ieder geval de betere kringen ook onderling wel Frans gebruikten in hun correspondentie. Hoe de mensen toen informeel met elkaar spraken, valt helaas niet meer te achterhalen.

Oesters en kreeften

In 1814 veranderde de situatie volkomen. Napoleon viel en tijdens een bijeenkomst in Wenen werd Europa opnieuw verdeeld. Het gebied dat we nu de Benelux noemen, kwam onder de heerschappij van koning Willem I. Ook hij gebruikte de taal om een eenheid te maken van zijn rijk, maar deze keer was die taal het Nederlands. In de loop van een aantal jaren moesten nu het hele openbare leven, het onderwijs en het openbaar bestuur weer Nederlandstalig worden. In grote delen van het land – en in ieder geval boven de grote rivieren – werden deze maatregelen met opluchting ontvangen. In Maastricht lag dat anders: het Frans was er al zo ingeburgerd dat het niet werd beschouwd als door vreemde overheersers opgelegd. Bovendien verschilde het plaatselijke dialect zo veel van de Nederlandse standaardtaal, dat ook de elite het moeilijk vond zich schriftelijk in het Nederlands uit te drukken.

Zestien jaar later, in 1830, verklaarde België zich onafhankelijk. De hele provincie Limburg werd deel van het nieuwe land, inclusief steden als Roermond en Sittard, maar met uitzondering van Maastricht, dat onder het bestuur van Willem I bleef vallen. Ook nu bleef het Frans een belangrijke rol spelen in het Maastrichtse openbare leven, al kwam het Nederlands wel sterk op, om te beginnen aan de wat minder deftige kanten van het leven. Krantenadvertenties met aanbiedingen van gewone vis werden in het Nederlands gesteld, maar oesters en kreeften bleef men in het Frans aanbieden.

Carnavalsvereniging

De opmars van het Nederlands zette door toen de grenzen in 1840 definitief werden vastgesteld en de huidige Nederlandse provincie Limburg ontstond. Ook in de andere Limburgse steden verloor het Frans toen definitief zijn voorkeurspositie. Tegelijkertijd kwam er in Maastricht rond die tijd een nieuwe schrijftaal bij: het Mestreechs, het plaatselijke dialect. Nadat het carnaval jarenlang verboden was geweest, mocht het nu weer gevierd worden. De carnavalsvereniging Momus, die door Maastrichtse notabelen werd opgericht om het feest te organiseren, verzorgde ook allerlei andere culturele activiteiten, zoals toneelavondjes. De vereniging gebruikte twee schrijftalen: Frans en Maastrichts. Ook stonden er in Maastricht, eerder dan in veel andere delen van Nederland, dichters op die zich in het plaatselijke dialect begonnen uit te drukken.

In de loop van de tweede helft van de negentiende eeuw verdween het Frans langzaam uit het openbare leven. De laatste Franstalige krant, *Le Courrier de la Meuse*, hield eind 1892 op te bestaan. De Maastrichtenaars zijn zich in die tijd echt Nederlander gaan voelen. Toen België na de Eerste Wereldoorlog aanspraak maakte op de provincie Limburg, verzetten de meeste Nederlandse Limburgers zich hevig. Een van hen, de dichter Jaspas, verklaarde met vuur dat hij Nederlander was. Maar hij deed dat wel in het Maastrichts:

Dat zal zeleve noets gebaäre!
Et roed, et wit en ouch et blouw,
Gein natie zal vanein het sjäöre,
Dat beeld van eus Oranje-trouw!

(Dat zal zeker nooit gebeuren! /
Het rood, het wit en ook het blauw,
/ Geen natie zal het vaneen scheuren,
/ Het beeld van onze Oranje-trouw!)

Marina Kessels-van der Heijde. *Maastricht, Mestreech. Die taalverhoudingen tussen Nederlands, Frans en Maastrichts in de negentiende eeuw*. Hilversum, Verloren, 2002. ISBN 90 6550 713 2